

Molnár Dávid¹

Unitárius könyvnyomtatás a gubernium idején²

Az erdélyi unitáriusoknak két nyomdájuk volt Erdélynek a Habsburg Birodalomba való betago­lódását megelőzően. Az egyik rövid ideig Abrudbányán, a másik pedig évtizedekig Kolozsváron állt rendelkezésükre. Utóbbi a híres Heltai műhely, amelynek 17. századi történetéhez felhasználatlan források ismeretében e lapszám bevezető tanulmányában közöltem néhány új adalékot, ebben a dolgozatban pedig az 1690 utáni, kezdetben szabadabb és nyíl­tabb időszakban működő unitárius könyvnyom­ta­tó-műhely, a Kmita Andrásné-féle kolozsvári nyomda történetéhez mutatok be újabb levéltári darabokat.

Legutóbb Keserű Bálint mutatta be az 1690 utáni unitárius könyvnyomtatás helyzetét.³ Megállapításának lényege, hogy amíg a hatalomváltás előtt gyakorlatilag kéziratosságba szorították az unitáriusok hitvallási, tudományos, szépirodalmi teljesítményét, addig a hatalomváltás után a könyvnyomtatás rövid ideig

¹ MOLNÁR Dávid (1986–) a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán a Magyar Irodalmi Tanszék tanársegédje. Kutatási területe a 16–17. századi erdélyi unitárius egyház története. Legfontosabb kiadványa „...az nagy tengerből való folyóvíznek sebessége...”. *Kolozsvári unitárius levéltári dokumentumok és nyomtatványok gyűjteménye Bethlen Gábor és I. Rákóczi György fejedelmek korából (1613–1648)* című kötet.

² A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

³ KESERŰ Bálint, „Hogyan jutottak el Európa korai fölvilágosodásának gondolatai a Habsburg Erdélybe?”, in *Köleséri Sámuel és az európai korai felvilágosodás: Tanulmányok és szövegek*, szerkesztette BALÁZS Mihály, FONT Zsuzsa, KOVÁCS András, Kölesériana 3., 10–20 (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2016), 18–19.

ugyan, de ismét színvonalassá vált és virágozni kezdett. Ezt illetően fontos forrása volt az a dokumentum, amelyet az *Egyháztörténetben* Kénosi Tőzsér János közölt,⁴ s amely valójában egy kedvező határozat az unitáriusok azon kérésére, hogy nekik is szabad legyen „a magok religiójoknak artikulusai szerint való írásokat kinyomtatni.”⁵ Keserű Bálint ezt az iratot, amely az idevágó protestációval együtt máig fellelhető a Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltárában,⁶ egyenesen botrányosnak nevezte, ugyanis benne az illetékes új kormány-szerv nem szégyellte azt válaszolni, hogy az unitáriusoknak a tipográfiához való joga mindig is megvolt.

Hagyjuk most figyelmen kívül, hogy ez a legszűkebb jogi értelemben igaz – (Keserű Bálint is a könyvnyomtatást ellehetetlenítő cenzúrára gondolt voltaképp e mondat megfogalmazásakor), – s irányítsuk a tekintetünket arra, hogy az unitáriusoknak ekkor már három évtizede nem volt nyomdájuk Erdélyben. Végeredményben ugyanis ezzel hozható összefüggésbe, hogy a református gubernátori „vezérkar” nem tiltotta meg, hogy az unitáriusok akármelyik erdélyi tipográfiában nyomtassanak, hiszen ezeknek többsége református kézen volt, így mindent összevéve nemcsak haszon háramlott volna felekezetükre, hanem „műhelytitkok” is. (Példának okáért Kolozsvárt Misztótfalusi Kis Miklós műhelyében adták ki az unitárius egyház fegyelmi törvényét 1694-ben vagy Solymosi Koncz Boldizsár erdélyi unitárius püspök és Járai János kolozsvári unitárius plébános *Hetedszakai reggeli és estvéli könyörgéseit* 1695-ben.) Ellenem vethetné ugyan bárki, hogy a levélben arra is szabadságot adtak, hogy az unitáriusok be is hozathatnak tipográfiát Erdélybe, ám a bizottság alighanem teljesen tisztában volt azzal, hogy az eklézsia a nyomtatóműhely fölállítására szükséges költséget magától nem tudja majd előteremteni. Így még azt a kijelentést is meg merném kockáztatni, hogy a határozat eredetileg is talán csak porhintés volt az unitáriusok szemébe.

⁴ KÉNOSI TŐZSÉR János–UZONI FOSZTÓ István, *Az erdélyi unitárius egyház története*, I., fordította MÁRKOS Albert, a bevezető tanulmányt írta és a fordítást a latin eredetivel egybevetette BALÁZS Mihály, sajtó alá rendezte HOFFMANN Gizella, KOVÁCS Sándor, MOLNÁR B. Lehel, *Az Erdélyi Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltárának és Nagykönyvtárának kiadványai* 4/1. (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2005), 1:708–709.

⁵ Uo., 709.

⁶ A' kolozsvári unitaria ekléziának protestációja az aránt, hogy ... az unitaria religiónak legyen szabados exerciciumára, engedtessek szabados typographiae usus a' relig. könyvekre ... 1692. 4^a Iunii. Originalis. MUEKvGyLt. RegA [76] A. 6 A státusok asszekurációja de a. 1692. 24. Iunii a tipográfiaállíthatás, -hozatás és nyomtatás aránt... RegA [78] A. 19.

A kolozsvári unitárius eklézsia legfelső vezetése azonban felismerte, hogy egyházuk olyan lehetőséghez jutott, amelyet ki kell használniuk, ezért mindenképpen azon igyekeztek, hogy tipográfiát szerezzenek be. Miután kölcsön útján összegyűjtötték a nyomdára szükséges összeget,⁷ megrendelték a felszerelést az egyház akaratából.⁸ Az legkésőbb 1696 elején Kolozsvárra is érkezett, s minden bizonnyal hamarosan megkezdődött a nyomda felállítása is.⁹ Ezt bizonyítják az első, 1697-es impresszummal megjelent nyomtatványok, amelyek istentisztelet-hez szükséges énekeskönyvek voltak.¹⁰ Az erdélyi református eklézsia bizonyára ekkor kapott észbe, s rádöbbenve, hogy az unitáriusok – tulajdonképp egy református bizottság jóváhagyásával – nyomdához jutottak, 1698. január 22-én már ellentmondtak a nyomda erekiójának. „...mivel az unitáriusok tipográfiájának Kolozsvárban való felállítása és uzuáltatása ’üzemeltetése’ is nemcsak az egész kereszténység között nem szabados, de ez erdélyi hazában is, nevezetesen az négy recepta religion ’bevett valláson’ levő felsőbb rendektől az egész ország konszenzusa ’beleegyezése’ szerint in anno 1638. konkludáltatott és szubszkripciójok s pecsétjek alatt emanáltatott ’1638. évben végeztetett és aláírásuk s pecsétjek alatt kelt’ dési komplanáció ellen lött, cum praeiudicio complanationis Desiensis pronumeratae violationeque unionis receptorum trium religionum in Transylvania ’a dési komplanáció és az Erdélyben bevett három vallás uniójának sérelme nélkül’ nem cselekedhették volna. Minthogy az dési komplanációban sub poena notae infidelitatis ’hűtlenség vádja alatt’ tiltatott meg is. Mi azért protestálunk ’tiltakozunk’ az mi magunk és az egész Erdély ország reformata eklézsiák miniszterinek ’pajjainak’ neveken és képekben...”¹¹

A reformátusok tiltakozása azonban nem tudta visszavetni az unitárius könyvnyomtatást, sőt, a nyomtatványok többsége csak ezután jelent meg. A kolozsvári nyomda kiadványairól jóval több adat állt rendelkezésre, mint a nyomda történetéről. Mindez Molnár Lehel kutatásainak köszönhetően megváltozott, 2003-ban három olyan dokumentum került elő, amely számos, addig homályos

⁷ KÉNOSI TÖZSÉR J.–UZONI FOSZTÓ I., *Az erdélyi unitárius...*, 1:710.

⁸ PERGER Péter, „A kolozsvári unitárius egyház nyomdájáról való számvetés”, in *Fata libelli: A nyolcvanéves Borsa Gedeon köszöntésére írták barátai és tanítványai*, szerkesztette P. VÁSÁRHELYI Judit, 289–304 (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 2003), 290.

⁹ Uo., 290. Kénosi Tözsérék szerint a műhely 1696. február 6-án vagy 7-én jött létre. KÉNOSI TÖZSÉR, UZONI FOSZTÓ, *Az erdélyi unitárius...*, 1:710.

¹⁰ PERGER, „A kolozsvári unitárius...”, 290. Vö. RMK I. 1503. Isteni dicsiretek, Imad-ságok es vigasztalo Enekek.; RMK I. 1504. In exequiis de functorum canendae. Halot Temetéskorra Való Enekek.

¹¹ MUEKvGyLt. RegB XLI/7.

adatot világított meg.¹² Ezeket Perger Péter vizsgálta, aki nemcsak választ adott több, a nyomda történetével kapcsolatban felmerült kérdésre (például, hogy honnan hozták, kitől vették, milyen útvonalon szállították stb.), hanem a forrásdokumentumokhoz fűzött rövid bevezetőjében az iratokban rejlő lehetőségeket, például a forrásokon olvasható nevek, közöttük Kmita Andrásné és a nyomda kapcsolatának vizsgálatát is felvillantotta.¹³

Kmita vagy Lengyel Andrásné Wilhelm Christina (1656–1704) Lengyelországban született.¹⁴ 1674-ben lett Kmita András kereskedő felesége, akivel Erdélybe jött és Kolozsvárott telepedett le.¹⁵ 1678 körül Binyevszky Ádám lengyel nemes neje – férje távollétében – Kmitáék kérésére „háromezer magyar forintot tevő összeg pénzt” adott kölcsön nekik. Ezt az összeget – Binyevszky szerint – sem kérésre, sem a törvény intésére nem hallgatva több mint húsz éven át „eltartóztattak”.¹⁶ Egy adásvételi szerződésből az is kitűnik, hogy Kmita András és felesége 1686-ban házat vett Lutsch Mihály örököseitől a Belső-Monostor utcában.¹⁷ A ház ára 1000 forint volt.¹⁸ Kmitáék talán célzatosan szemelték ki ezt az ingatlant, ugyanis az épp a plébános (Jövedécsi András) és a lengyel prédikátor (Andrzej Łachowski) házának szomszédságában feküdt. A kolozsvári unitárius polgárok másik dolgozatomban már említett névsorából az is kiderül, hogy Kmita Andrásné még azután is itt lakott,¹⁹ hogy 1688-ban megözvegyült.²⁰ Már párjavesztetten hozta be azt a Heinrich Essert Kolozsvárra, akit 1694-ben iktat-

¹² PERGER, „A kolozsvári unitárius...”, 289–304.

¹³ Uo., illetőleg Perger egy másik, az alábbiakban hivatkozott tanulmányában.

¹⁴ KECSKEMÉTI GÁBOR, szerkesztette, BARTÓK István, BORZSÁK István, ERDÉLYI Lujza, KECSKEMÉTI GÁBOR, a szövegeket gondozta és a jegyzeteket írta, HAVAS László, az előszót írta, KECSKEMÉTI GÁBOR, az utószót írta, *Római szerzők 17. századi magyar fordításai*, Régi magyar prózai emlékek 10. (Budapest: Balassi Kiadó, 2003), 776.

¹⁵ Uo., 776.

¹⁶ JAKAB Elek, „Adalékok a magyar és lengyel unitáriusok közötti régi testvéries viszony megismeréséhez”, *Keresztény Magvető* 30, 6. sz. (1895): 325–335, 326–327.

¹⁷ Belső Monostor utcai házról való levél..., Kolozsvár-Belvárosi Unitárius Egyházközség Levéltára (KBUEkLt.) III/21.

¹⁸ Vö. Rácz Norbert Zsolt, „Adalékok a kolozsvári lengyel unitáriusok történetéhez: A lengyel imaház és paplak története a dokumentumok tükrében”, *Keresztény Magvető* 122, 3. sz. (2016): 312–325, 312–313.

¹⁹ KÉNOSI TŐZSÉR János és UZONI FOSZTÓ István, *Az erdélyi unitárius egyház története*, II., fordította MÁRKOS Albert, a fordítást a latin eredetivel egybevetette BALÁZS Mihály, sajtó alá rendezte HOFFMANN Gizella, KOVÁCS Sándor, MOLNÁR B. Lehel, a térképeket készítette ELEKES Tibor, *Az Erdélyi Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltárának és Nagykönyvtárának kiadványai 4/2.* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2009), 2:293.

²⁰ KECSKEMÉTI, *Római szerzők...*, 776.

tak lektornak,²¹ s ezután még tíz évet élt. 1704. június 14-én Keresztúri Sámuel „a Kolozsvári Unitarium Collegiumban oratoriát tanító ifjú” tartott fölötte hallott orációt (RMK I 1691).²² Az örökkévalóságnak három postái... szerint a férjétől született három fia közül ekkor egy volt még életben, az épp külföldön peregrináló Kmita János.²³ Kmita Andrásnéval azonosíthatjuk azt a „régí erényű és nem álnok hittel megáldott asszonyságot” is, aki a porosz eklézsiák 1695-ben kelt levele alapján ugyanezen évben váratlanul megjelent Andreaswaldében (Kosinowo).²⁴ A levél egy helyén az andreaswaldeiak ugyanis azt írták, hogy az erdélyiek zálogát, a náluk tanuló Kmita Jánost tulajdon édesanyja keze által adják vissza az erdélyieknek.²⁵ A levél írója Eunikehez hasonlítja Kmita Andrásnét, aki hívő zsidó feleség volt (ApCsel 16,1), őszinte hitéről Pál apostol is megemlékezett (2Tim 1,5).

Csakugyan közös tulajdonságuk lehetett a buzgóság, hiszen Kmita Andrásné szerepe bizonyítottan kulcsfontosságú volt a nyomda felállításában.²⁶ Ő fizette a Bécsből hozatott nyomda árának nagy részét, tipográfust is ő szerzett Liszkai Mihály²⁷ személyében. A nyomtatványok többsége ezért is tüntette fel, hogy a költségeket Kmita Andrásné viselte. Erre nézve *Az unitaria eklézsiához tartozó tipográfiának alkalmatosságáról való instrukciók és kondíciók* című levéltári darab utasítást is ad, hogy tudniillik „Senkinek neve az könyvnek titulusa alatt ne legyen, hanem az unitaria eklézsiának és az asszonynak neve alatt.”²⁸ Egy másik dokumentumból, a *Konszenzuális levél*ből kiderül az is, hogy a nyomtatóműhely

²¹ KÉNOSI TŐZSÉR és UZONI FOSZTÓ, *Az erdélyi unitárius...*, 2:259.

²² KECSKEMÉTI, *Római szerzők...*, 776.

²³ Uo., 776.

²⁴ KÉNOSI TŐZSÉR és UZONI FOSZTÓ, *Az erdélyi unitárius...*, 2:219.

²⁵ Uo., 219.

²⁶ V. ECSEDY, „A kolozsvári Heltai-nyomda (1550) (1601–1661)”, in BÁNFI Szilvia, PAVERCsik Ilona, PERGER Péter, V. ECSEDY Judit, *A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei, XVII. század: Kelet-magyarországi és erdélyi nyomdák, Lőcse, Kassa, Tanulmányok és katalógus*, 2., Hungaria typographica II., 106–112 (Budapest: Balassi Kiadó–Országos Széchényi Könyvtár, 2014), 106. BÁNFI Szilvia és V. ECSEDY Judit, *A magyarországi nyomdászat képes krónikája 1473–1700* (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár–Balassi Kiadó, 2014), 175.

²⁷ Konszenzuális levél. KBUEkLt. Fasc. XXXIII. Jelzet nélkül. A tipográfiáról szóló levelet Kovács Sándor, a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Egyháztörténeti Tanszékének előadójának és Rácz Norbert, a Kolozsvár–Belvárosi Unitárius Egyházközség lelkesze a fasciculuson belül külön dossziéba rendezte.

²⁸ *Az unitaria eklézsiához tartozó tipográfiának alkalmatosságáról való instrukciók és kondíciók*. KBUEkLt. Fasc. XXXIII. jelzet nélkül.

nem az eklézsia telkén volt, mint az Kénosi Tőzsérék tudni vélik,²⁹ hanem az egyház engedélyével és tanácsából Kmita Andrásnénak a már említett Monostor utcai házában.³⁰

E levél egyfelől azért izgalmas, mert benne az eklézsia olyan egyezsége lépett az asszonnyal, hogy az *Isteni dicsíreték* és a *Halott temetéskorra való énekek* példányainak eladásából származó haszon egészen az asszonyra háramoljon,³¹ másfelől pedig azért, mert ebből kiviláglik, hogy ezeket a munkákat 1500, illetőleg 1000 példányban nyomtatták ki (legkésőbb 1697. március 5-ig).³² Ráadásul az előbbi adat közvetett bizonyíték arra nézve, hogy az unitáriusok csakugyan átengedhették a műhely jövedelmét Kmita Andrásnénak, hogy ezáltal azt az összeget törlesszék, amelyet az özvegy a sajátjából költött a műhelyre.³³ Bár a tipográfiaiáról való 1719. évi számvetésben nincsenek feltüntetve törlesztő részletek,³⁴ a konszenzuális levél arra utal, hogy az egyház mindig olyan arányban rendelkezett a nyomda fölött, amilyen arányban ki tudta egyenlíteni a Kmita Andrásné által a nyomda vételárához és felállításához nyújtott hitelt.³⁵ Ez az arány 1700-ban 70-30% az özvegy javára.³⁶ Mivel az egyház ezután sem tudta visszafizetni tartozását, az arány még 1719-ben is ez lehetett.³⁷

Közben azonban váratlan fordulat következett. A nyomda, amelynek beszerzése és felállítása a legóvatosabb becslések szerint is csaknem 4500 forintra (négy és fél Belső-Monostor utcai ház árának megfelelő összegre) rúgott³⁸, a Kmita Andrásné 1703-ban bekövetkezett halála után nem dolgozott tovább.³⁹

²⁹ KÉNOSI TŐZSÉR és UZONI FOSZTÓ, *Az erdélyi unitárius...*, 1:715.

³⁰ Konszenzuális levél. KBUEkLt. Fasc. XXXIII. Jelzet nélkül.

³¹ Uo.

³² Uo.

³³ KÉNOSI TŐZSÉR és UZONI FOSZTÓ, *Az erdélyi unitárius...*, 1:715. Kénosi Tőzsérék szerint 1701-től engedték át.

³⁴ A tiszteletes kolozsvári unitaria eklézsia tipográfiájáról való számvetés. KBUEkLt. Fasc. XXXIII. Jelzet nélkül.

³⁵ Konszenzuális levél. KBUEkLt. Fasc. XXXIII. Jelzet nélkül.

³⁶ PERGER, „A kolozsvári unitárius...”, 294–295.

³⁷ A tiszteletes kolozsvári unitaria eklézsia tipográfiájáról való számvetés. KBUEkLt. Fasc. XXXIII. Jelzet nélkül.

³⁸ BÁNFI és V. ECSEDY, *A magyarországi nyomdászat...*, 175. Kénosi Tőzsérék úgy tudták, hogy a nyomdára szükséges összeg egészében állítólag 6-7000 forintra rúgott. KÉNOSI TŐZSÉR, UZONI FOSZTÓ, *Az erdélyi unitárius...*, 1:710. Én úgy gondolom, ez az adat elfogadható.

³⁹ PERGER Péter, „A kolozsvári unitárius nyomda (1696) (1697–1703)”, in BÁNFI Szilvia, PAVERCSIK Ilona, PERGER Péter és V. ECSEDY Judit, *A régi magyarországi nyomdák betűi és díszjelei, XVII. század: Kelet-magyarországi és erdélyi nyomdák, Lőcse, Kassa, Tanulmányok...*

1707-ből fennmaradt levelek azt tanúsítják, hogy fia, Kmita János le is mondott a műhelyről.⁴⁰ A tipográfiát a források szerint a Rákóczi-szabadságharc éveiben elraktározták a főtéri Szent Mihály templomban.⁴¹ A templomot viszont a német katonák 1716-ban erőszakkal hatalmukba kerítették, s rátették a kezüket a nyomdára is.⁴² Az unitáriusok a nyomdát előbb még visszakérték, sőt visszakövetelték, azután viszont olyan súlyos megpróbáltatássorozatot éltek meg, hogy inkább felhagytak követelésükkel.⁴³ A nyomdát végül úgy engedték át, hogy 2000 forintot térítsenek meg nekik, mely a hitelező, vagyis Kmita János kezére menjen át.⁴⁴ Előzékenységük azonban füstbe ment, a nyomdát sem adták vissza és a 2000 forintot sem térítették meg. Úgy vélem, e tragédiájuk valódi lényegét sokan félreértik. Nem arról van szó ugyanis, hogy egy olyan nyomdát vettek el tőlük, amely az egyház tulajdonát képezte, hanem arról, hogy egy olyan nyomdát vettek el, ami még nem képezte az egyház tulajdonát. Másképp fogalmazva: nem elég, hogy az unitáriusok templomukat át kellett adják a katolikusoknak, iskolaépületeket elvették, gazdag könyvtári állományukat megcsonkították,⁴⁵ még több mint háromezer forinttal tartoztak azért a nyomdáért, amely nem volt többé. Ezek után az eklézsiának nyilvánvalóan saját tőkájének növelésére kellett fordítania minden gondját, amelynek egyik következményeképp számot akartak vetni Kmita Jánossal is azoknak az ezüsthalmiknak az árában, amelyekkel az özvegy fia még adós volt az egyház felé.⁴⁶ Egyelőre még nem sikerült tisztáznom, hogy ezek az ezüstneműk ugyanazok-e, mint amelyeket Kmita Andrásnének kölcsön adtak olyan célból, hogy a kamatok összegéből apránként kifizessék az özvegy felé való tartozásukat.⁴⁷ Mindenesetre Kmita János csakugyan 1210 forintban adósa volt az eklézsiának az „ezüstmarhák” árában.⁴⁸ Ekkor viszont Kmita figyelmeztette a konzisztóriumot, hogy még a tipográfiáról sem vetett

nyok és katalógus, 2., Hungaria typographica II., 132–138 (Budapest: Balassi Kiadó–Országos Széchényi Könyvtár, 2014), 137.

⁴⁰ Uo., 137.

⁴¹ BÁNFI és V. ECESEDY, *A magyarországi nyomdászat...*, 176.

⁴² KÉNOSI TÖZSÉR és UZONI FOSZTÓ, *Az erdélyi unitárius...*, 1:716.

⁴³ Uo., 717.

⁴⁴ Uo., 717–718.

⁴⁵ KESERŰ, „Hogyan jutottak el...”, 18.

⁴⁶ Ugyan vele a tipográfia aránt komputus. 1700. MUEKvGyLt. RegA [88] E. 13.

⁴⁷ Kmita Andrásnének eladattatott ezüstmarhák specifikációja. 1699. MUEKvGyLt. RegA [88] E. 11.

⁴⁸ A tiszteletes kolozsvári unitaria eklézsia tipográfiájáról való számvetés. KBUEkLt. Fasc. XXXIII. Jelzet nélkül.

semmi számot a tiszteletes ekléziával.⁴⁹ Az egyházközségi gondnokok és számvevők erre meglepő módon úgy reagáltak, hogy „az tipográfia dolgában, kik most életben vadnak, semmire nem emlékeznek, úgyszintén az írásokban is ... nem tanáztatik semmi nyoma az tipográfiának hozatása és felállítása felől, mint-hogy és miképpen volt volna néhai Kmita Andrásné asszonyommal az akorda 'egyezség', mely volt-e, nem-e szükségesképpen...” stb.⁵⁰ Ezért azt kívánták Kmita Jánostól, hogy vagy az arról való szerződését az ekléziának mutassa be vagy másképpen tegye hitelessé, hogy az eklézsia milyen feltételekkel hozatta a nyomdát.⁵¹ Ebből is látszik, hogy a mindenéből kiforgatott eklézsia mennyire kétségbeesetten próbált szabadulni az adósságtól. Egy évvel korábban még maga emlegette föl egy emlékiratban, hogy a nyomdaalapítás unitárius eredetű volt.⁵² Ráadásul a megelőző két évben hiteles okmányok felmutatásával próbálta bebizonyítani, hogy a nyomda az ő birtokában volt. Kmita János azonban felkutatta az ide vonatkozó iratanyagot és a korábban többször idézett konszenzuális levéllel bizonyította, hogy anyja az egyház akaratából hozatta a tipográfiát. A számvevők a dokumentumokat átvették, s valószínűleg nekik köszönhető, hogy ez az iratcsomó az eklézsia levéltárába került.

A Kolozsvár-Belvárosi Egyházközség Levéltárában (ez nem összetévesztendő a gyűjtőlevéltárral!) fénymásolatban fellelhető egy háromlappos kéziratos regesztrum, amelynek címe: *Ekg. Kolozsvár. Régi levelek Registruma de anno 1807*. Ez tulajdonképp kivonata a 1807-es regesztrumnak, amelyet én csak töredékben ismerek. A kivonatból nemcsak az tűnik ki, hogy épp ez a IX. fasciculus tartalmazta a typographiáról szóló leveleket, hanem az is, hogy pontosan húsz darab olyan levéltári dokumentumot őriztek itt, amely a nyomdáról szólt. Úgy vélem, ezek közül ugyan megtaláltam néhányat, ezeket tanulmányom függelékében közlöm, ugyanakkor nem tartom kizártnak, hogy a többi irat is valahol lap-pang.

⁴⁹ Ugyan vele a tipográfia aránt komputus. 1700. MUEKvGyLt. RegA [88] E. 13.

⁵⁰ A tiszteletes kolozsvári unitaria eklézsia tipográfiájáról való számvetés. KBUEkLt. Fasc. XXXIII. Jelzet nélkül.

⁵¹ Uo.

⁵² KÉNOSI TŐZSÉR J. és UZONI FOSZTÓ I., *Az erdélyi unitárius...*, 1:718.

Appendix

1.

1686. október 28.

KBUEkLt. Fasc. XXXIII. Jelzet nélkül. (eredetileg: Fasc. III. N° 21.).
 Empcionális kontraktus 'adásvételi szerződés', mely szerént nemes Kmita András és felesége, Wilhelm Christina asszony megveszik örök áron 1000 magyar forintokban evikció 'garancia' mellett a' Lutsch Mihály szukcesszoritól 'örökösaitől', úgymint tiszteletes Jövedécsi András uram feleségétől, Pál Borbárától, Pál Margittól és Kornicz Zsófiától Kolozsváratt, Belső Monostor utcában egyfelől tiszteletes Jövedécsi András, másfelől tiszteletes Lachovius András uram házok közt lévő házokat. Költ Kolozsvárt Bölöni Gergely és Köpeci Péter régiuszságok 'biztosi tisztsége' alatt. In duplo de anno 1686. 28.

8bris 'kétszeresen 1686. október 28-ról'.

N. B. Ezen ház, mely most a' zombori szukcesszoroktól 'örökösöktől' bíratik, hogy és miképpen nézne az ekléziára, lásd alább in serie acquisiti nro. 44 'a szerzemények sorozatában szám szerint a negyvennegyediket', noha ezt illető egyenes kompozíció 'egyezséglevél' és hagyomás nem találhatik, de hogy volt, az ex contextu patet 'a szövegből nyilvánvaló'.⁵³

Mi, Bölöni /Beolöni/ Gergely és Köpeci /Kőpeczi/ Péter, mindnyájan Kolozs vármegyében, Kolozsváratt lakó nemes személyek és ez ide alább megírt dologban fogott közarbiterek 'választott közbírák' [a]djuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik, ez mi pecsétes szubszkripciónk 'aláírásunk' alatt ⁵ való leve-

⁵³ KBUEkLt. Fasc. IV. N° 44. Instanciája a' kolozsvári tiszteletes lengyel ekléziának a' kolozsvári tanácshoz, melyben kéri, hogy mivel a' néhai Kmita János Belső Monostor utcai háza a' tisztelt unitaria ekléziának inhipotékálva vagyon, a' szukcesszorok pedig a' divízió alkalmatosságával sem a' pénzt ki nem fizették, sem a' lekötött telek által nem adatott és a' szukcesszorok közül egyik is az adósságot magára nem vette, tehát vagy az írt ház adattassék által vagy pedig a' szukcesszorok közül valamelyik szorítottassék arra, hogy az adósságot vegye magára. Melyre rezolúció ez: a divizoroktól várják kielégítetéseket. Költ Kolozsváratt anno 1746. 27a Apr. N. B. Ezen levélben belé vagyon téve 1mo egy kompozicionális levél Kmita Jánosné és a' lengyel eklézia kurátora, Gejnavozinus Ádám közt. Költ Kolozsvári György, Ambrus András és Székely Mihály régiuszságok alatt. 9a Julii. 1744. 2do Egy affidatoriája Kmita Jánosnének Dési Juditnak, hogy a' lengyel eklézia adóssága iránt vagy az abba lekötött ház iránt a' divizorok határozásán egészen megnyugszik. Költ az özvegy Dési Judit és Muzsnai József plenipotenciárius aláírások alatt. 14a Apr. 1746. N. B. Ezen három levél tartozik a' fennebb sub nro 21, in serie acquis. Fasc. Imi. – Lappang.

lünknek rendiben, hogy in hoc anno currenti 1686. die 28. mensis Octobris 'ezen 1686. folyó év október hónapjának 28. napján', mikoron volnánk Kolozsváratt, Belső Monostor utcában tiszteletes Jövedécsi /Jövedeczi/ András uram házánál, jelenének meg mielőttünk egyfelől nemes Kmita /Kmitha/ András uram feleségével, nemes Wilhelm /Vilhelm/ Christina asz- |¹⁰ szonnyal együtt, másfelől ismét ugyan maga tiszteletes Jövedécsi /Jövedeczi/ András uram, feleségének, nemes Pál /Pál/ Borbára asszonynak hites ura és egyszersmind legitimus plenipotenciáriusa 'teljes jogú meghatalmazott személye', Pál /Pál/ Margitának, idvezült tiszteletes Pál /Pal/ István uram hajadon leányának és ugyan idvezült nemes¹⁵ Kornicz /Kornicz/ Sándor leánykájának, Kornicz /Kornicz/ Zsófiának legitimus tutora 'törvényes gyámja' és ugyan Kolozsváratt lakó nemes Huszár /Huszar/ Mihály uram és nemes Bácsi /Baczi/ Péter uraimék ökegyelmek ilyen dolog végett, hogy lévén itt, Kolozsváratt, Belső Monostor utcában az feljebb megnevezett pretendens 'előrebocsátott'²⁰ atyafiaknak egy házok a' dél felől való soron, melyet ökegyelmek megholt és idvezült Lutsch /Lucz/ Mihály uram defektusán 'elhalálózásán' mint közelyebb (!) való atyafiak aprehendáltak 'megszereztenek', mely ház vagyon in vicinitatibus domorum ab una jam denotált tiszteletes Jövedécsi /Jövedeczi/ András 'egyik részről a már megnevezett tiszteletes Jövedécsi András házának szomszédjában', ab altera²⁵ vero 'másik részről pedig' ugyan tiszteletes Lachovius /Lachovius/ András uram házok szomszédságokban, bizonyos szükségekhez képest azon denominált 'megnevezett' házat adák el örök áron fiúról-fiúra, nemzetségről-nemzetségre meghíhatatlanul 'megmásíthatatlanul' megírt Kimita (!) /Kimita/ András uramnak és feleségének, nemzetes³⁰ Wilhelm /Vilhelm/ Kristina asszonynak ad utrumque sexum 'mindkét ágon' ezer magyar forintokon, mely summa 'összegű' pénzt mox et defacto 'hamar és ténylegesen' mindjártást le is tőn Kimita (!) /Kimita/ András úr || [1v] feleségével, Wilhelm /Vilhelm/ Christina asszonnyal együtt jó és igaz uzuális 'használatban levő' folyó készpénzül az mi jelenlétünkben, és modo promisso 'ígért módon' az megírt atyafiak plenipotens 'teljhatalmú megbízott' és tutor 'gyám' által leváltának 'felvétetének' is azon ezer magyar forintok.⁵ Nullum ius nullamque juris et domini proprietatem praementionati venditores a modo in posterum pro seipsis reservando, sed totum et omne ius, si quod in ipsis erat, in praememoratum dominum, nobilem Andream Kimita (!) /Kimita/ et consortem eius, nobilem foeminam Christinam Wilhelm /Wilhelm/ |¹⁰ transfundendo „*semmi jogot, jogosultságot és a tulajdonos semmi tulajdonosi jogát sem tartják fenn maguknak az előbb említett eladók e feltételnél fogva,*

hanem minden jogot oly módon, ahogy magukra volt ruházva, átruházzák az előbb említett úrra, nemes Kmita Andrásra és társára, nemes Wilhelm Christina asszonyra”. Evikciót ’garanciát’ is vállalván magokra gyakran említett tiszteletes Jövedécsi /Jövedeczi/ András uram, úgymint feleségének, Pál /Pal/ Borbáranak legitimus plenipotenciáriusa ’teljes jogú meghatalmazott személye’, Pál /Pal/ Margitnak és Kornicz /Kornicz/ Zsófiának tutora ’gyámja’, nemes ugyan Huszár /Huszar/ Mihály és Bácsi /Baczi/ Péter uraimék ¹⁵ ökegyelmek ad utrumque sexum ’mindkét ágon’, hogy az örökösön eladott háznak domíniumában ’birtoklásában’ feljebb denotált ’megnevezett’ nemes Kimita (!) /Kimita/ András uramot és feleségét, nemes Wilhelm /Vilhelm/ Christina asszonyt ad utrumque sexum ’mindkét ágon’ minden legitimus impetitorok ’törvényes háborgató’ és turbátorok ’zavarkeltő személyek’ ellen propriis suis sumptibus, ²⁰ laboribus et fatigiis (?) ’saját költségükkel, munkájukkal és fáradságukkal (?)’ megoltalmazzák törvény végeszakadtáig, melyet ha poszthabeálnának ’figyelmen kívül hagynának’ és meg nem oltalmaznának, meg nem oltalmazhatnak vagy megoltalmazni nem akarnak, in poenam evictionis inkuráljanak ’a törvényes visszaszerzés⁵⁴ vétkében leledzenek’, melyet vigore praesentium exclusis omnibus ²⁵ juridicis remediis indifferentibus ’a jelenlevők erejével minden jogorvoslatot kizárva, úgy hogy semmi különbséget nem csinálnak közöttük, a’ megírt venditorokon seorsim (!) et singillatim ’eladó személyeken külön és egyenként’ magokon és maradékokon ad utrumque sexum ’mindkét ágon’ nemes Kimita (!) /Kimita/ András uram és felesége exekváltathassák ’behajthassák’. Melynek nagyobb bizonyására minekünk, ezen dologban adhibeált arbitereknek ’kijelölt döntőbíráknak’ kezeket is ³⁰ beadák. Kiről mű is futuram ad cautelam ’jövőbeli biztosítékul’ írtuk és adtuk ez mi levelünket fide nostra mediante ’eskünkkel’ kezünk alá írásával és pecsétünkkel megerősítvén. Datum Claudiopoli anno et die in praemissis ’kelt Kolozsváron az előbb említett évben és napon’. Judices iidem, qui supra ’a bírák ugyanazok, akik felül’.

Lecta et

correcta per nos ’elolvastatott és kiigazított általunk’:

Bölöni /Beolöni/ Gergely mp.

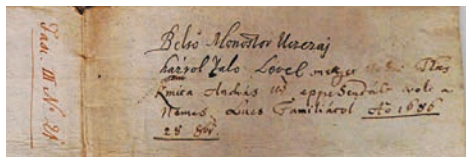
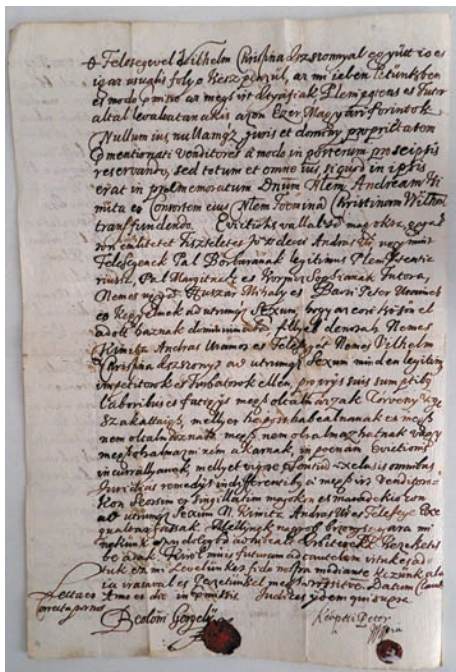
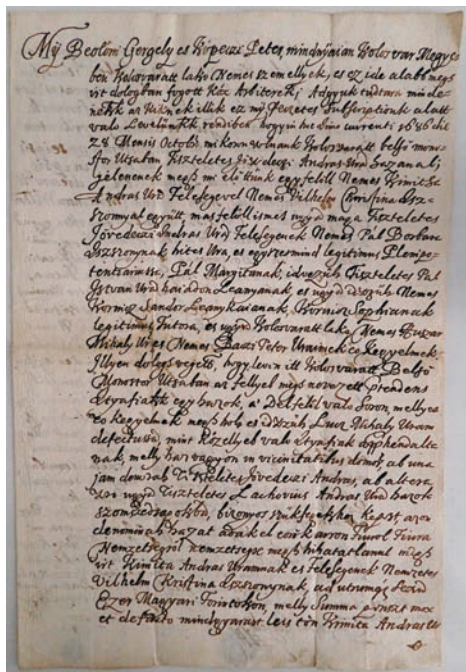
P. H.

Köpecsi /Keópecsi/ Péter

Mpria

P. H.

⁵⁴ A tulajdonjog törvényes érvényesítése a tényleges birtoklással szemben.

2.

Terminus post quem: 1695 vége.

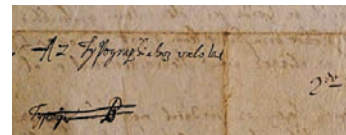
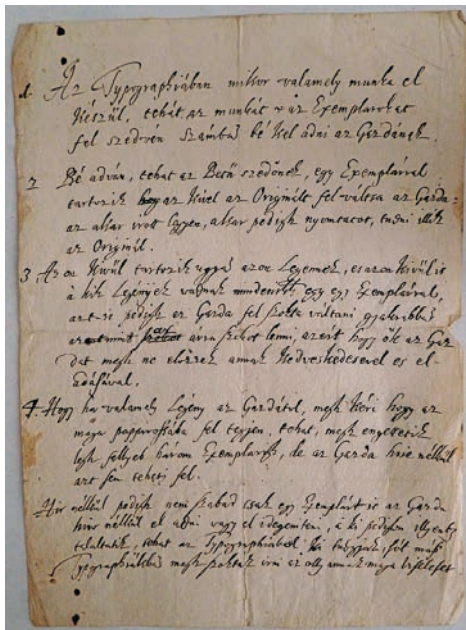
KBUEKlt. Fasc. XXXIII. Jelzet nélkül.

„Az tipográfiához való levél. Tipogr. B./2do”

1. Az tipográfiában mikor valamely munka elkészül, tehát az munkát ~ az exemplárokat 'példányokat' felszedvén, számban be kell adni az gazdának.
2. Beadván tehát az betűszedőnek, egy exemplárral 'példánnyal' ⁵ tartozik, hogy az kivel az originált 'eredetit' felváltsa az gazda, az akár írott legyen, akár pedig nyomtatott, tudniillik az originál 'eredeti'.
3. Azonkívül tartozik ugyanazon legénnek és azonkívül is, a' kik legények vadnak, mindeniknek egy-egy exemplárral 'példánnyal', ¹⁰ azt is pedig ez gazda fel szokta váltani gyakrabban, azért mint szokott \ll az \ll ára szokott lenni, azért hogy ők az gazdát meg ne előzzék annak kedveskedésével és eladásával.

4. Hogyha valamely legény az gazdától megkéri, hogy az ¹⁵ maga papirosába feltegyen, tehát megengedtetik legfeljebb három exemplárig 'példányig', de az gazda híre nélkül azt sem teheti fel.

Hír nélkül pedig nem szabad csak egy exemplárt 'példányt' is az gazda híre nélkül eladni vagy elidegeníteni, a' ki pediglen ilyenben ²⁰ taláztatik, tehát az tipográfiaiból kitudják, sőt, más tipográfiaikban meg szokták írni az olyan-
nak magaviselését.

3.

Terminus post quem: 1695 vége.

KBUEkLt. Fasc. XXXIII. Jelzet nélkül.

Instrukció 'utasítás' és kondíciók 'feltételek' a tipográfus Liszkaihoz.

Az unitaria eklézsiaéhoz tartozó tipográfiaának alkalmatosságáról való
instrukciók 'utasítások' és kondíciók 'feltételek'.

Első. Hogy az tipográfiaában munkálkodó tipográfus ⁵ legények az becsületes eklézsia híre nélkül semminemű munkát imprimálni 'kinyomni' ne merészeljenek, se nagyot, se kicsinyt, hanem mindenek annak hírével, az pedig az asszony által megyen véghez avagy adatik ki.

Második. Hogy semmit, még csak legkisebbik szót is ne immutálja- | ¹⁰ nak 'változtassák meg', hanem valamint az korrekcióban 'helyreigazításban' léssen, az szerént imprimalják 'nyomják ki', se meg ne toldják, sem pedig el ne hagyjanak benne.

Harmadik. Hogy az asszonytól, őkegyelmétől dependeáljanak 'függjenek' mindenben, ha mi oly akadály esnék pedig közöttök, mely igazításra való, tehát az konzisztórium eleibe vigyék őkegyelmek.

¹⁵ Negyedik. Hogy semmi munkát az asszony őkegyelme híre nélkül el ne adjanak és disztraháljanak 'el ne osztogassanak', hanem ha az asszony híre és akaratjából.

Ötödik. Az fővebbik legény magát arra kötelezze bona fide Christiana 'jó keresztény hittel', hogy mindenekben igazságosan cselekeszik és minden ²⁰ kárt és detrimentumot 'veszteséget' teljes tehetsége szerént eltávoztatni igyekezik, sőt, ha studio 'buzgó foglalatосkodásában' vagy maga, vagy más által, avagy maga gondviseletlensége miatt valami kár esnék, tehát tartozzék arról számot adni és az kárt refundálni 'megtéríteni'.

Hatodik. Mihelt peng inas találkozik, azt hűségesen és igazán ta- | ²⁵ nítani tartozzék.

Hetedik. Senkinek neve az könyvnek titulusa 'címe' alatt ne legyen, hanem az unitaria ekléziának és az asszonynak neve alatt.

Exhibitae per me, Michaelem Ajtainum /Aytainum/, ³⁰
 juratum notarium sancti synodi simulque
 partialis consistorii 'kiadattatott általam, Ajtai Mihály által, a szent zsinat
 és egyszersmind a parciális konzisztórium esküdt jegyzője által'.

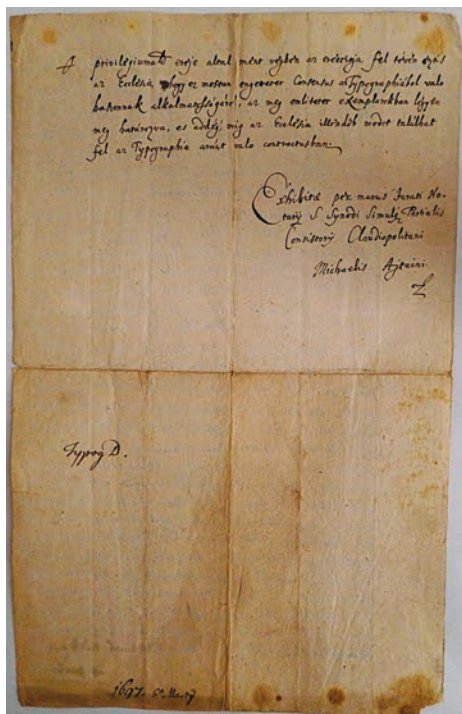
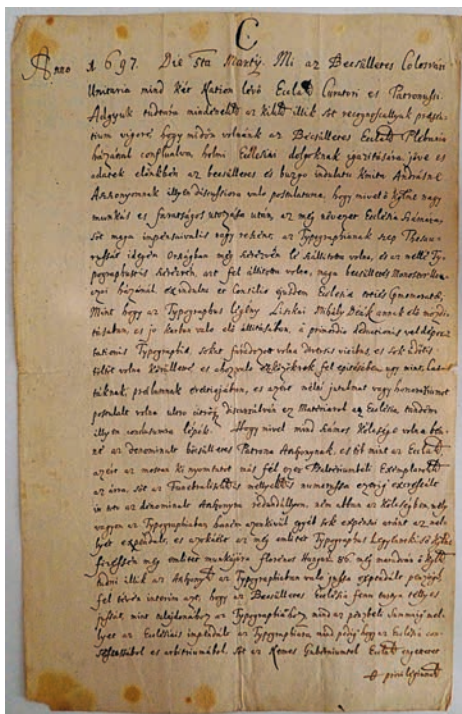
Mpa.

P. H.

Hátirat: Én, Liskai /Liskai/ Mihály sancte
 deák mindezekre sancte
 obligáлом 'szentül kötelezem' magam.
 Mpia.

megnevezett eklézsia számára,¹⁰ sőt, maga impenzáival *'költségeivel'* is nagy részént az tipográfianak szép tezaurusát *'felszerelését'* idegen országban megszerezvén, leszállította volna, és az mellé tipográfust is szerezvén, azt felállította volna maga becsületes Monostor utcai házánál *ex indultu et consilio ejusdem ecclesiae toties praememoratae 'az előbb annyiszor említett ugyanazon egyháznak az engedélyéből és tanácsából'*. Minthogy az tipográfus legény, Liszikai /Liszikai/ Mihály deák annak előmozdí- |¹⁵ tásában és jó karban való előállításában a' primordio deductionis vel deportationis typographiae *'a nyomda alapítása vagy leszállítása kezdetétől'* sokat fáradozott volna *diversis vicibus 'különböző szolgáltatokkal'* és sok üdőt is töltött volna körülette és ahhoz való eszközöknek felépítésében, úgymint kástáknak, préllumnak erekciónak *'a betűszedő szekrények, nyomtatóprés felépítésében'*, és azért méltó jutalmat vagy honoráriumot posztulált *'tiszteletdíjat kívánt'* volna, *ultra citroque* diskurálván *'ide s tova tárgyalván'* ez materiáról *'tárgyról'* az eklézsia, tandem *'végre'*²⁰ ilyen konklúzumra *'döntésre'* lépék: [h]ogy mivel mind számos költsége volna benne az denominált *'megnevezett'* böcsületes patróna *'pártfogó'* asszonynak, és több, mint az eklézsianak, azért az mostan kinyomtatott másfélezer pszaltériumbéli exemplároknak *'szoltároskönyvbéli példányoknak'* az ára, sőt, az funebrálisoknak *'temetési énekeskönyveknek'* is, melyeknek is numerusa *'száma'* ezerig exkreszkált *'felment'*, in toto *'egészeben'* az denominált *'megnevezett'* asszonyra redundáljon *'háromoljon'* nem abban az költségben, mely²⁵ vagyon az tipográfianak, hanem azonkívül egyéb sok expenzái *'kiadásai'* aránt, az melyet expendált *'kiadott'*, és az okáért az megemlített tipográfus legyenek (!) is ökegyelme fizessen megemlített munkájára florenos Hungar. 86, megmaradván ökegyelmének, tudniillik az asszonynak az tipográfianak való jussa expendált *'kiadott'* pénziig, feltéven interim *'mindamellet'* azt, hogy az becsületes eklézsia fenntartja teljes³⁰ jussát mint tulajdonához az tipográfianak mindaz pénzbeli summáig *'összegig'*, melyet az eklézsia is impendált *'fordított'* az tipográfianak, mind pedig hogy az eklézsia konszenzusából *'határozatából'* és arbitriumából *'döntéséből'*, sőt, az nemes guberniumtól eklézsianak engedtetett || [1v] privilegiumának *'kiváltságoknak'* ereje által ment végben az erekcióna *'felállítása'*, feltéven azt is az eklézsia, hogy ez mostan engedtetett konszenzus *'határozat'* az tipográfianak való haszonnak alkalmatosságáról az megemlített exemplároknak *'példányokban'* legyen meghatározva, és addég, míg az eklézsia illendőbb módot találhat⁵ fel az tipográfianak aránt való kontraktusban *'szerződésben'*.

Exhibitae per manus jurati notarii sancti synodi simulque partialis consistorii Claudiopolitani 'kiadattatott a szent zsinat és egyszersmind a kolozsvári parciális konzisztórium esküdt jegyzőjének keze által' Michaelis Ajtaini /Ajtaini/ 10 mp.

5.

1700. március 14.

MUEKvGyLt. RegA [88] E. 10.

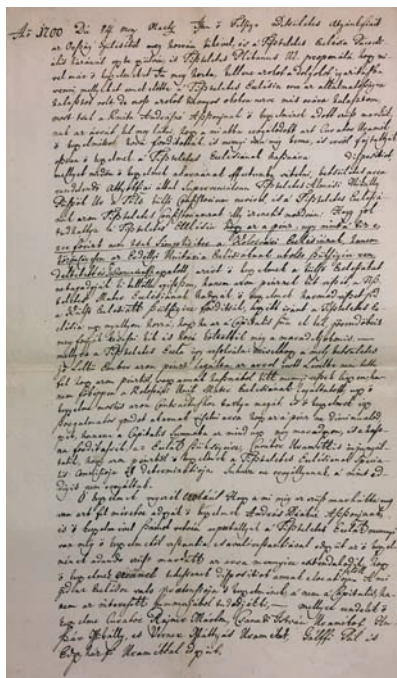
Szuperint. 'püspök' Almási Mihály úr protestációja 'tiltakozása' az Apafi Mihály által a 10 ezer forintban zálogban adatott s az eklézsia által Kmita Andrásnénak cum consensu principis 'a fejedelem egyetértésével' eladattatott ezüstmarhák árának komputusa 'számvetése' idején az aránt, hogy a kolozsvári eklézsia ne tagadja ki a külső eklézsiaikat azon 10 ezer forintokból, mert az a pénz nem a kolozsvári, hanem az erdélyi unitaria eklézsiaiké volt közönségesen. 1700. 14. Martii '1700. március 14-én'.

Anno 1700. die 14. mensis Martii 'az 1700. év március hónapjának 14. napján' Isten őfelsége becsületes atyánkfiait az ország gyűléséből meghozván békével és a' tiszteletes eklézsia parókiális házánál egybegyűlvén és tiszteletes plébánus uram proponálá 'javasolá', hogy >>[M]ivel már őkegyelmeket Isten meghozta, kellene azokat a dolgokat igazításba ⁵ venni, melyeket ennek előtte a' tiszteletes eklézsia erre az alkalmatosságra halasztott volt, de most azokat bizonyos okokra nézve más órára halasztom, most csak a Kmita / Kmita/ Andrásné asszonynak őkegyelmének adott ezüstmarháknak az árát kell meglátni,⁵⁵ hogy ami abba erogálódott 'kiadatott', azt kurátor 'egyház-községi gondnok' uramék őkegyelmek hová fordították, és mennyi van még benne, és erről folytatják ¹⁰ osztán őkegyelmek a' tiszteletes eklézsianak hasznára diszpozíciót 'utasítást' <<, melyet midőn őkegyelmek akarnának effektumba vétetni 'végrehajtatni', becsületes, arra rendelendő atyjokfiai által szuperviniálván 'hamar megérkezvén' tiszteletes Almási /Almási/ Mihály püspök úr a tiszteletes külső konzisztórium nevével, és a' tiszteletes eklézsianak azon tiszteletes konzisztóriumnak ily izenetit mondván: »Hogy jól ¹⁵ tudhatja a' tiszteletes eklézsia, hogy az a pénz, úgymint a' tízezer forint nemcsak simpliciter 'egyszerűen' a kolozsvári eklézsianak, hanem közönségesen az erdélyi unitaria eklézsiaáknak utolsó szükségére rendeltetett és testamntumban hagyatott, azért őkegyelmek a külső eklézsiaikat ne tagadják ki belőle egészen, hanem azon pénznek két részét a tisz- | ²⁰ teletes máter-eklézsianak 'anyaegyháznak' hagyják, őkegyelmek harmadrészét pedig a külső eklézsiaáknak szükségére fordítsák, egyébiránt a tiszteletes eklézsia úgy nyúljon hozzá, hogyha az a' kapitális-summa 'tőkepénz' elkél, jövedőbe is meg fogják keresni, kik és hová költötték, még a maradékjokon is.« – [M]elyre a tiszteletes eklézsia így rezolvála 'döntött': »Mivelhogy a' mely becsületes, ²⁵ jólelkű ember azon pénzt legálta 'hagyományozta', az arról írott levélbe nem tette fel, hogy azon pénzből vagy annak hasznából kiknek mennyi részek legyen, hanem főképpen a kolozsvári unitária máter-eklézsianak legáltatott 'anyaegyháznak hagyományoztatott', úgy őkegyelme most is azon kontraktushoz 'szerződéshez' tartja magát, és őkegyelmek így szorgalmatos gondot

⁵⁵ Az ezüstmarhák kapcsán az alábbi levéltári darabok lehetnek majd méltóak a kutatók figyelmére: MUEKvGyLt. RegA [88] E. 11. – Kmita Andrásnének eladattatott ezüstmarhák specifikációja 'részletezése' 1699. MUEKvGyLt. RegA E. 12. – Kmita Andrásnéval az ezüst aránt komputus 'számvetés'. 1700. A KBUEkLt-ban lappang vagy teljesen hiányzik a Fasc. X., ebben is olyan levelek voltak, amelyek a Kmita Andrásnének átadott ezüstmarhákról szóltak.

akarnak viselni arra, hogy az a' pénz ne diminuálód- | ³⁰ jék 'kevesbedjék', hanem a kapitális-summába 'tőkepénzbe' az mind úgy megmaradjon és a haszna fordíttassék az ekléziának szükségeire, kurátor 'egyházközségi gondnok' uraméknak is injungáltatik 'megparancsoltatik', hogy azon pénzből őkegyelmek a tiszteletes ekléziának speciális kommissziója és determinációja 'rendkívüli parancsolata és rendelete' suhuva ne erogáljanak 'fizessenek ki', a' mint eddig is nem erogáltak 'fizettek ki'.«

³⁵ Őkegyelmek végezék ez okáért, hogy ami még az ezüstmarhákba megvan, azt felmérgetve adják őkegyelmek András deákné asszonynak, és őkegyelmével számot vetvén, reportálják 'jelentsék' a' tiszteletes ekléziának, mennyi van még őkegyelmétől restancia 'tartozás', és avval a' restanciával 'tartozással' együtt az őkegyelmének adandó ezüstmarhának az ára mennyire extendálódik 'rúg', hogy ⁴⁰ őkegyelmek ezennel tehesenek diszpozíciót 'rendelkezhessenek' annak elokációja 'kihelyezése' ¶ felől ¶. Ami pedig az ekléziához való pretenziója 'követelése' őkegyelmének, a' nem a' kapitális 'alaptőke', hanem az interesteknek summájából 'pénzbeli kamatok összegéből' tudódjék ki, – melyre rendelék őkegyelme kurátor 'egyházközségi gondnok' Rajner /Rajner/ Márton, Csanádi /Csanadi/ István uraimékot, Huszár /Huszár/ Mihály és Verner /Verner/ Máttyás uramékot, Gálfi /Gálfi/ Pál és ⁴⁵ egyházi uramékkal együtt.

6.

Terminus post quem: 1704. június 14.

MUEKvGyLt. RegA [88] E. 13.

„Ugyan vele a’ tipográfia aránt komputus ’számvetés’. 1700.”

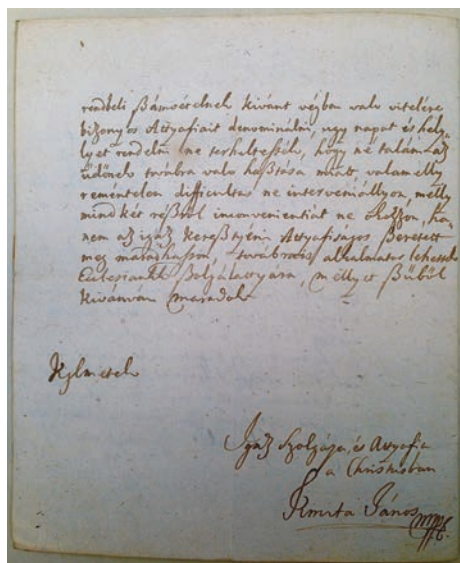
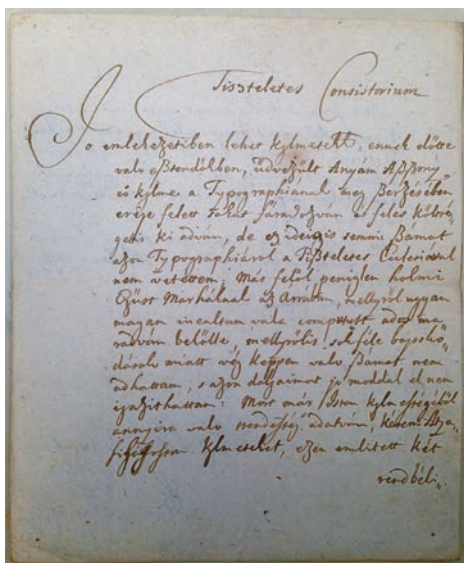
Tiszteletes Konzisztórium!

Jó emlékezetiben lehet kegyelmeteknek, ennek előtte való esztendőőkben üdvezült anyámasszony őkegyelme a tipográfiának megszerzésében ⁵ ereje felett sokat fáradozván és feles költséget is kiadván, de ez ideig is semmi számot azon tipográfjáról a tiszteletes eklézsiával nem vettem, másfelől peniglen holmi ezüstmarháknak az árában, melyről ugyan ¹⁰ magam ineáltam vala komputust ’vettem számot’, adós maradván belőle, melyről is sokféle bajoskodások miatt végképpen való számot nem adhattam, s azon dolgaimat jó móddal el nem igazíthattam. Most már Isten kegyelmességéből ¹⁵ annyira való csendesség adatván, kérem atyafiságosan kegyelmeteket ezen említett két || [1v] rendbeli számvételnek kívánt végben való vitelére bizonyos atyjafiait denominálni ’kijelölni’, úgy napot és helyet rendelni ne terheltelessék, hogy netalám az üdőnek továbbra való hasztása (!) miatt valamely ⁵ reméttelen diffikultás ’nézeteltérés, nehézség’ ne interveniáljon ’adódjon’, mely mindkét részről inkonvenienciát ’kellemetlenséget’ ne okozzon, hanem az igaz keresztyéni atyafiságos szeretet megmaradhasson, továbbra is alkalmas lehessen eklézsiánknak szolgálatjára, melyet szüüből ¹⁰ kívánván maradok

kegyelmetek

Igaz szolgája és atyjafia
a Krisztusban

Kmita /Kmita/ János mp.

7.

1719. június 7.

KBUEkLt. Fasc. XXXIII. Jelzet nélkül.

„A tipográfáról számvetés 1719. 7. Jun., az aranymarhákról (!) 1707. 17. Maji volt számvetés után új számvetés.”

Anno 1719. die 7. Junii 'az 1719. év júniusának 7. napján'		Kölozsváratt.	
A tiszteletes kolozsvári unitaria eklézsia tipográfiájáról való számvetés.			
Anno			
⁵ 1694.	die 6. Iulii. Érkeztvén Isten segedelméből üdvezült anyám-asszony ökegyelme Bécsben, alkudt meg a tipográfiára a tiszteletes eklézsia akarata szerént Pancratius Lobinger / Lobinger/ nevű bötüöntövel, kinek is adott kezében készpénzt _____ Hung. fl.	1200,,	
¹⁰ 1695.	in Decembri kézhez vétvén a tipográfiát és számot vetvén azon betüöntövel, fizetett nékie _____	1125,,	70
---	Ugyanakkori alkalmatossággal bizonyos embere által adott nékie _____	128,,	72
	Ezenfelyül megírt pénzeket pótolta a zlotoknak ¹⁵ leszállításával _____	75,,	-
1696.	12. Decembris magam jelenlétemben három versben adatott	170,,	60

1697.	28. Augusti ugyan magam jelenlétemben néhány ízben adatott _____	286,,	84
	²⁰ Németi /Nemeti/ Mihály oda járván Bécsben, az reája való költség ment: _____ fl. 75,,		
	Diszkrécióban 'ajándékban' tiszteletes plébánus Jövedécsi / Jövedetsi/ uram és az eklézsia parancsolatjából _____, 20,,40 _____ fl.	95,,	40
	Azon tipográfiának lehozása minden expen- ²⁵ záival 'ki- adásaival' arról való memoriális 'rövid jelentés' szerint térsen ⁵⁶ _____	920,,	56
	Itthon való felállítása és hozzá kívántató eszközökre költ memoriális 'rövid jelentés' szerint _____	192,,	19
	Liszikai /Liszikai/ Mihály deáknak sokáig való várakozásáért és a betűknek kástákban való raká- ³⁰ sáért az tiszteletes eklézsia hagyásából adódott _____	86,,	-
	Ugyanannak fél esztendeig való asztaltartásától _____, _____	30,,	-
	Latus facit fl.	4311,,	1

[1v]

	Latus translatum _ fl.	4311,,	1
1702. die 7. Apr.	Frankofurtumban készített defektusokért itthon fizettem _____	55,,	-
	Adtam volt elő pénzt reája _____	9,,	60
	⁵ Baraszlóig szekérbért _____	3,,	90
	Egy ABC öreg fraktúr betűkért _____	5,,	76
	Két ABC apróbbakért _____	5,,	76
	Summa H. fl.	4319,,	3
¹⁰ 1695.	Ezen tipográfia-költségben adott a tiszteletes eklézsia die 6. Julii készpénzt _____ H. fl. 525,, - Néhai Rajner /Rainer/ Márton uram is adott ugyanezen költségre _____, 577,,50 Néhai tiszteletes plébánus, Jövedécsi /Jövedétsi/ András uram is adott készpénzt _____, 262,,50		
	¹⁵ In summa H. fl. '... magyar forint összegben'	1365,,	
	Marad a tiszteletes eklézsia adóssá _____ H. fl.	3026,,	3

⁵⁶ Ezt és az ezt követő tételt a Perger által korábban közölt levéltári darab részletezi: PERGER P., „A kolozsvári unitárius...”, 296–298.

[2r]

	A tiszteletes unitaria kolozsvári eklézsiával való számvetés az ezüstmarháról		
Anno	1707. die 17. Maji ineált 'megejtett' számvetésem szerint maradtam volt adóssá a tiszteletes eklézsianak _____ H. fl.	2457,,	5
⁵ Ezen	adósságból defalkálódott 'levonódott' ez szerint: Tiszteletes Jövedécsi /Jövedétsi/ András plébánus és Almási /Almási/ Mihály püspök uramék ökegyelmek leváltak 'felvettek' üdvezült anyámasszontól, melyet az elábbi számvetéskor fel nem számláltam _____ H. fl. 185,,80		
¹⁰ 1714.	18. Maji néhai Jövedécsi /Jövedétsi/ uram adóssága, melyet a tiszteletes eklézsia akceptált 'elismert' _____, 1000,,- Tótfalusiné /Totfalusiné/ asszonyom adóssága, melyet tiszteletes plébános Kolozsvári /Kolosvári/ Pál uram ökegyelme az eklézsiaára relegál 'hárít át', tészén _____, 32,,72 ¹⁵ Néhai Jövedécsi /Jövedétsi/ uram adóssági között, melyek az eklézsiaára háromlanak, találtatik úgymint in anno 1701. in Januarii 'az 1701. év janurájában' két kötés papirosát _____, 12,,60 és 1703. 5. Februarii '1703. február 5-én' 1 kötés papirosát _____, 5,,-		
	²⁰ Defalkálódott in summa H. fl. 'levonódott ... forint összegben'	1236,,	12
	Maradok a tiszteletes eklézsianak adóssá _____ H. fl.	1220,,	93
	Újabban anno 1716. a komisszió 'az 1716. évben a parancsolat' alkalmatosságával adtam egyáltalag bort pro _____ H. fl. 'magyar forintért'	10,,	-
	Maradok restálva 'tartozva' a tiszteletes eklézsianak H. fl.	1210,,	93

Anno 1719 Die 7 Junij kolozvárat
A Királyság Kolozvári Unitárius Eclesia
Typographiajával való számvetés.

Anno 1694	Die 6 Julij Csehországban lévő segédnővel és segédnők Angyal Agoston és István Beszterben alkott meg a Typographia, a T. Eclesia akadémia székhelyén Péterffy Lechner nevezetű Borsó szőlő kivétel adós kértében 103000	12000
1695	in Decembri hűvelés végett Typographiait székhelyén agra borsó szőlő, kizárva a --- Angyal alkott állatmesterekkel kizonyos szab- ra által adósok névelés ---	112570
1696	12 Decembri magán jelen kértében kért vezetben adósok ---	12872
1697	28 Augusztus, ugyan magán jelen kértében ké- rték vezetés ---	751
	Nemesi Miklós De Jászona Borsó az ország való kizárás névelés ---	170000
	Diszkrétban T. P. Péterffy István Borsó az Eclesia parancsolatjából ---	28084
	Azaz Typographiaitól lehozása minden expen- sionál adósok való Memorialis Borsó tizen	9540
	Jóban való fel állítása az kizárás kivételétől Közölte kérté memorialis Borsó ---	92056
	Alkott Miklós Borsóval kérték való vezetés jászona az a Borsóval kérték való adós- ok, az Eclesia parancsolatjából adósok ---	19319
	Ugyan annak fel állítása való expen- sionál ---	80
	---	300
	Latus factum	4311 1.

1702	Frankfurtumban kérték defensionokot írták 37400 figetven ---	4311 1.
	Arany való elő szent, réz ---	55
	Darabok, székely ---	960
	ABC Öreg Francus Borsó ---	3900
	Kit ABC Apudlakos ---	576
	---	576
	Summa A.	4391 3.
	Ezen Typographia kizárás adós a T. Eclesia 1695 Die 6 Julij kérté piact ---	A 525
	Nekes Károly Márton István De ugyan ezen kizárás ---	57750
	Nekes T. Péterffy István István Borsó adós kérté piact ---	26250
	In Summa ---	A 1365
	Márton a T. Eclesia adós ---	A 43026 3.

A Királyság Unitárius Kolozvári Eclesiájával
való számvetés az Borsó maradvány.

Anno 1707, die 17. Maji in eadem számvetésben
szent, maradvány volt adós a T. Eclesia # 24571 5.

Ezen adósoktól defalcitodott az Borsó.

Királyság József István Péterffy és István
Miklós Péterffy István és István levélrel ad-
osok Angyal Agoston, melyet az elölle Borsó
vezetés felvételével --- # 18880

1714 18. Maji Nekes József István Borsó
Borsó, melyet a T. Eclesia accepit, 10000

Defalcitodott a Borsó adós, melyet
T. P. Kolozvári Borsó az István az Eclesia
parancsolatjából --- # 3272

Nekes József István Borsó kérté mely
lyel az Eclesia parancsolatjából kérté
mely egy márt in anno

1701. in Borsó kérté adósok --- 12000

1701. 5. Borsó 1 kérté adósok --- 5

Defalcitodott in Summa --- # 12306 12.

Márton a T. Eclesiájához adós # 122093.

Nyilván anno 1716 a fömleges alkalmatoss-
sággal ugyan egy általy Borsó piact --- # 100

Márton a T. Eclesiához # 121093.

A Typog. Kommissio 1719. Jan.
az Angyal Miklós Borsó 1707. 17. Maji
való piact adósok felvételét
kérték.

8.

1719. június 8.

KBUEkLt. Fasc. XXXIII. Jelzet nélkül.

„Tipog. A. Tipográfáról való számvetés Kmita... (?)”

Anno 1719. die 8. Junii secundum commissionem venerabilis Ecclesiae Unitariae Claudiopolitanae anno currenti die 7. Maji emanatam *'az 1719. év június 8. napján a tiszteletes kolozsvári unitárius egyház folyó év május 7-én kijött parancsolata szerint'* tiszteletes exaktor *'számvevő'* Csiszár /Csiszár/ György, Asztalos Székely /Asztalos Székely/ János, Timothe /Timothe/ Dániel és Gyergyai /Gyergjai/ Pál ⁵ uraimék ökgyelmek elmenvén tekintetes, nemzetes Kmita /Kmita/ János uramhoz, olvasák el ökegyelmek az tiszteletes eklézsia kommisszióját *'parancsolatát'*, mely szóról-szóra így következik: [a]nno 1719. die 7. Maji *'az 1719. év május 7. napján'* az kolozsvári tiszteletes unitaria eklézsia tetszéséből rendeltetvén kegyelmelek, tiszteletes Csiszár /Csiszár/ György, Szakál /Szakal/ Ferenc, ¹⁰ Székely /Szekely/ János és Timothe /Timothe/ Dániel uraim tekintetes Kmita /Kmita/ János uramhoz számvetelre *ratione officii sui 'hivataluknál fogva'*, azért kegyelmelek Kmita /Kmita/ urammal egyetértvén, hordozza maga előtt eklézsiajához való szeretetét és hova hamarabb az elvégzendő akaratból termináltató *'kijelölt'* üdön az ¹⁵ számvételt peragálja *'vigye véghez'*, és az véghez menvén, az tiszteletes eklézsianak cum congruis requisitis reportálni *'a szükséges idevágó dolgokkal bemutatni'* tartsa maga kötelességének, melyet az tiszteletes eklézsia cum gratiarum actione debita *'illő köszönetmondással'* kegyelmelektől elvár. Datum anno, die, ut supra *'kelt azon évben és napon, mint fölül'*. Ex mandato venerabilis Ecclesiae Unitariae Claudiopolitanae praesente notario *'a tiszteletes kolozsvári unitárius egyház megbízásából a jegyző jelenlétében'*.

²⁰ Ezután produkálá *'bemutatá'* tekintetes Kmita /Kmita/ János uram ökegyelme in anno 1707. die 17. Maji *'az 1707. év május 17. napján'* az tiszteletes eklézsiaival az ezüstmarháknak ára iránt ineált *'megejtett'* számvetésit, mely számvetéskor maradván ökegyelme az tiszteletes eklézsianak ²⁵ adóssá cum Hungar. fl. *'... magyar forinttal'* -----

2457,, 05

Azon adósságot így defalkálja *'számítja le'*:

Produkál egy kvietanciát de 'egy nyugtatványt mutat be ...-ról', _ melyet néhai tiszteletes Jövedécsi /Jövedecsi/ András uram és püspök Almási /Almási/ Mihály uramék leválta- ³⁰ nak 'vettenek fel', mely kvietanciának annus és diese 'nyugtatvány- nak éve és napja' nincsen feltéve, az előbbeni számadáskor nem tötte fel őkegyelme.	185,,	80
Adott őkegyelme néhai tiszteletes Jövedécsi /Jövedecsi/ András uramnak, melyet az tiszteletes eklézsia akceptált in anno 1714. die 18. Maji 'elismert az 1714. év májusának 18. napján'.	1000,,	00
³⁵ Tótfalusiné /Tótfalusiné/ asszonyom adóssága, melyet tiszteletes plébánus Kolozsvári /Kolozvári/ Pál uram őkegyelme az tiszte- letes eklézsiaira relegál 'hárít át', tészén _____	32,,	72
Anno 1701 in Ianuario 'az 1701. év januárjában' néhai tiszteletes plébánus Jövedécsi /Jövedecsi/ András uram vitetett el két kö- tés pa- ⁴⁰ pirosát, melyet generale examen 'általános vizsga' alkalmatosságával osztottanak ki az gyermekeknek, tészén _ _ Úgy in anno 1703. 5. Februarii 'az 1703. év február 5-én' ha- sonló sükségre vitetett el őkegyelme egy kötés papirosát, tesz	12,,	60
_____	5,,	00
Summa exolutorum facit Hungar. fl. 'a megfizetett adósságok össze- ge ... magyar forintot tészén' _____	1246,,	12
⁴⁵ Melyet szubtrahálván 'levonván', az fennmaradt adósságból ~ ex Hungar. _____		
2457,,05 marad még tekintetes Kmita /Kmita/ János uram adóssá az tiszteletes eklézsianak azezüst marhák árában _____	1210,,	93

[1v] Eodem anno et die 'ugyanabban az évben és napon', midőn az prespecifikált 'előbb megjelölt' mód szerint tekintetes Kmita /Kmita/ János uram az ezüstmarháknak ára iránt voló (!) rációját 'számadását' igazította volna, kíváná tiszteletes exaktor 'számvevő' uraiméktől, az tipográfia iránt való számvételt is peragálják 'vigyék véghez', minek ⁵ előtte pedig ezen számvételhez fogtanak volna, olvasák el in anno 1716. die 21. Martii 'az 1716. év márciusának 21. napján' tiszteletes kurátor 'egyházközségi gondnok' és exaktor 'számvevő' uraimék konszenzus és deliberációjókból 'határozat és végzésükből' lött propozíciókat 'előterjesztéseket' az tipográfia iránt ilyen stílussal: minthogy az tipográfia dolgában, kik most életben vadnak, semmire nem emlékez- |¹⁰ nek, úgy szintén az írásokban is (melyeknek egészen való felhányása (!) az replika 'viszontfelelet' is haladott) nem tanáltatik semmi nyoma az tipográfianak hozatása és felállítása felől, minthogy és miképpen volt

volna néhai Kmita /Kmita/ Andrásné asszonyommal az akorda 'egyezség', mely volt-e, nem-e szükségeskép- | ¹⁵ pen, megkívántatik, hogy boldog emlékeztű asszonyunk szukcesszora 'utóda', nemzetes Kmita /Kmita/ János uram vagy arról való kontraktusát 'szerződését' a' tiszteletes eklézsiának produkálja 'mutassa be', avagy másképpen tegye hitelessé őkegyelme, hogy az eklézsia hozatta és micsada (!) kondíciókkal 'feltételekkel', ugyanis szükség, hogy mindenek folyjanak ²⁰ jó rendben, hogy így sem az eklézsia, sem pedig az dominus 'tulajdonos' racionalista 'számartó' mód nélkül (!) meg ne károsíttassék, hanem kinek-kinek az ő igazsága annak rendi szerént kiszolgáltassék igazságoson, melyet azután az tiszteletes eklézsiában jó rendben re- | ²⁵ monstrálhassunk 'bemutathassunk', extradatum per notarium Ecclesiae Unitariae Claudiopolitanae 'kiadatván a kolozsvári unitárius egyház jegyzője által'. Második propozíciónak tenora 'előterjesztésnek tartalma' (mely azon esztendőben és napon költ az elsőben leírttal) ez: nemzetes Kmita /Kmita/ János uram rációját 'számadását' újobban felvévén mind az ezüstmarháról, mind az tipográfáról, az tipográfia iránt van ilyen diffikultás 'nézeteltérés', hogy nincsen specifikálva in anno 1696. 24. Octo- | ³⁰ bris 'részletezve az 1696. év október 24-én' küldött két láda betű, hány mázsa volt, úgy az 1698. die 27. Novembris 'az 1698. november 27. napján' küldött két ládában is hány mázsa volt az betű, melyet tartozik őkegyelme specifikálni 'részletezni', úgyszintén mindenféle betűknek mázsáját hány forinton vötte és mindenféle betűknek mennyi az mázsája, specifikálja 'részletezze', ezek nélkül nem ³⁵ lehet végső igazítást tenni praesente notario Ecclesiae Unitariae Claudiopolitanae 'a kolozsvári unitárius egyház jegyzője jelenlétében'.

Ezen két rendbeli propozíciókat 'előterjesztéseket' Kmita /Kmita/ János uram per partes 'részenként' felvévén, így replikála 'felele viszont'.

1mo Hogy az tiszteletes eklézsia akaratjából hozta légyen néhai boldog emlékeztű édesanyja, asszonya őkegyelmének azon tipográfiát, bi- | ⁴⁰ zonyítja az tiszteletes eklézsia konszenzuális levele, mely költ in anno 1697. die 5ta Martii 'az 1697. év márciusának 5. napján' néhai tiszteletes Ajtai /Ajtaj/ Mihály uram szubszkripciója 'aláírása' alatt, ex veris suis paribus ut videre est sub litera C 'annak hiteles másolatából amint látni C betű alatt'⁵⁷.

2do Anno 1696. die 24ta Octobris '1696. október 24. napján' küldött két láda betű volt libr. 675 ½ ~ mázsa nro 'szám szerint' 6,75 ½, ⁴⁵ melyet ex literalibus instrumentis 'írott bizonyítékokból' meg is bizonyítja.

⁵⁷ Lásd a 4-es számú levéltári darabot!

